

บทที่ 7

การอภิปรายผล

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทของครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวจากกรณีศึกษาภาคใต้

การอภิปรายผลการวิจัยบริบทของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

อนึ่งผลการวิจัยเกี่ยวกับบริบทการจัดการศึกษาโดยครอบครัวภาคใต้ สามารถกล่าวโดยสรุปในภาพรวม ใน 4 ประเด็น ซึ่งประกอบด้วย ภูมิหลังของครอบครัว ด้านมูลเหตุในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ด้านปรัชญาและแนวคิดการจัดการศึกษาโดยครอบครัว รูปแบบการดำเนินการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ดังต่อไปนี้

1. **ภูมิหลังของครอบครัว**ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวภาคใต้ สามารถอธิบายได้ 3 ประการ ได้แก่ ความพร้อมด้านผู้ปกครอง ความพร้อมด้านผู้เรียน ความพร้อมด้านสถานที่และแหล่งเรียนรู้ ดังนี้

1.1 **ความพร้อมด้านผู้ปกครอง** ผู้ปกครองทั้ง 4 ครอบครัวส่วนใหญ่อยู่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท และรองลงมาเป็นระดับปริญญาตรี และมีสถานภาพสมรส มีอายุอยู่ระหว่าง 38 - 49 ปี ประสบการณ์การจัดการศึกษาโดยครอบครัวทั้ง 4 ครอบครัวโดยเฉลี่ย 9 ปี อาชีพผู้ปกครอง มีความหลากหลาย ทั้งรับราชการ เจ้าของธุรกิจ ลูกจ้างมหาวิทยาลัย แพทย์ และแม่บ้าน ที่เป็นเช่นนี้ อาจเพราะผู้ปกครองครอบครัวมีความพร้อมในหลายด้าน ที่ช่วยเอื้อให้สามารถดำเนินการจัดการศึกษาโดยครอบครัวนั้น ไม่ว่าจะเป็นวิทยุ คณิตศาสตร์ อาชีพที่มั่นคง ซึ่งเกี่ยวข้องกับค่าใช้จ่ายภายในครอบครัว ซึ่งทำให้ครอบครัวจัดสรรเวลาให้กับผู้เรียนได้ดี และมีความคล่องตัวในการจัดการเรียนการสอน รวมถึงการตระหนักรู้ในตนเองโดยศึกษาและเพิ่มเติมความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ทั้งทางตรงและทางอ้อมอยู่เสมอ เพื่อช่วยส่งเสริมผู้เรียนได้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้พบว่ามีความสอดคล้องอย่างใกล้ชิดเคียงกันกับ**ผลการสำรวจเชิงปริมาณ** เกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวจากกรณีศึกษาภาคใต้ที่ผู้ปกครองส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีและโท เป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่ผลการสำรวจเชิงปริมาณฯ ที่พบว่าประสบการณ์การจัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยส่วนมากจะอยู่ในช่วงอายุไม่เกิน 3 ปี ในด้านอาชีพของผู้ปกครองที่ทำการศึกษาโดยครอบครัว มีความหลากหลายดังที่กล่าวข้างต้น อย่างไรก็ตามพบว่าผู้ปกครองส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นแม่บ้าน หรือพ่อบ้าน อธิบายได้ว่าแต่ละครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวมีการแบ่งหน้าที่ผู้รับผิดชอบ จัดการศึกษาให้บุตรหลานเป็นหลักไว้ 1 คน ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะเป็นคุณแม่ ซึ่งมีอาชีพแม่บ้าน และ อีกคนหนึ่งส่วนใหญ่เป็นคุณพ่อ จะทำหน้าที่หารายได้ให้กับครอบครัวเป็นหลัก ผลการวิจัยดังกล่าวข้างต้นนั้น สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ Bielick and McPhee (2006) ที่ศึกษาลักษณะของครอบครัวในประเทศสหรัฐอเมริกา

พบว่า “ประชากรในการวิจัยนี้ที่ผู้ตอบสอบถามเป็นคุณแม่ และครอบครัวอยู่ในสถานภาพสมรส โดยมีค่าร้อยละสูงที่สุด คือ ประชากรจากครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว รวมถึงอัตราการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานของครอบครัวโสมสคูลนั้นอยู่ในระดับต่ำที่สุดของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด โดยครึ่งหนึ่งของผู้ตอบแบบสอบถามไม่ได้มีส่วนร่วมในกำลังแรงงาน” เช่นเดียวกับงานวิจัยของ ยุทธชัย เฉลิมชัย และคณะ (2547) ได้กล่าวไว้ว่า ในการพิจารณาจากสถานภาพพื้นฐาน วิทยุฒิ คุณวุฒิ ฐานะ การงาน ผลการสำรวจพบว่า ครอบครัวบ้านเรียนในปัจจุบันโดยส่วนใหญ่ อายุของบิดามารดา เกินกว่า 41 ปีขึ้นไป มีวุฒิการศึกษาตั้งแต่ระดับปริญญาตรีขึ้นไป และเกือบครึ่งหนึ่งของจำนวน ครอบครัวบ้านเรียนทั้งหมดมารดาจะเป็นแม่บ้าน ทำหน้าที่ดูแลลูกดูแลครอบครัวโดยตรง รวมทั้งยังมีมารดาอีกจำนวนหนึ่งที่มีอาชีพอิสระ ค้าขาย และทำธุรกิจส่วนตัว ที่มีความคล่องตัว ต่อการที่จะรับผิดชอบ จัดการศึกษาโดยครอบครัว จึงเมื่อใช้เกณฑ์ตามความรู้สึกรหรือความเข้าใจ ของสังคม โดยทั่วไปในขณะนี้ สถานภาพพื้นฐานดังกล่าวได้ช่วยยืนยันความพร้อมของพ่อแม่ที่กำลัง จัด การศึกษที่บ้านเรียน

นอกจากนี้ในฐานะผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวนั้น ครอบครัวจึงมีการเตรียมความพร้อมให้กับตัวเอง โดยแบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้ 1) *การเตรียมความพร้อมในครอบครัว* ด้วยการอ่านหนังสือศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมด้วยตนเอง เข้าร่วมงานประชุมและกลุ่มเรียนรู้ต่าง ๆ อยู่เสมอ สอดคล้องกับ ปิยนารถ ประยูร. (มปป., น.62) ที่กล่าวถึงคำให้สัมภาษณ์ของคุณยุทธชัย เฉลิมชัย ให้ข้อคิดว่า “คนที่จะทำบ้านเรียน อันดับแรกเลยก็ต้องหาข้อมูล ทำความเข้าใจและต้องการเพื่อน ต้องการคนที่ให้คำปรึกษาได้ บางครอบครัวมาดูกิจกรรมที่เขาทำกัน ดูตัวอย่างหลักสูตรของครอบครัวที่เขาเคยทำผ่านไป แล้ว คนที่จะทำต้องคิดว่าถ้าเมื่อทำไปแล้วจะมีกิจกรรมอะไรให้กับลูกบ้าง กิจกรรมไหนจะไปรวมกับเพื่อน ๆ ผมสนับสนุนให้คนรวมกลุ่มกันนะ ทำเป็นกลุ่มแล้วจะได้แนะนำช่วยเหลือเกื้อกูลกัน” รวมถึงการปรับเปลี่ยนแนวคิดและพฤติกรรมของพ่อแม่ คอยเปิดโอกาสสนทนาให้กับสมาชิกในครอบครัว และสร้างความเห็นพร้อมกันในครอบครัวและญาติมิตร เช่นเดียวกับผลวิจัยของ กฤษณา ผลวิวัฒน์ (2547) กล่าวว่า “ปัจจัยอีกประการหนึ่งที่เอื้อให้พ่อแม่จัดการศึกษา โดยครอบครัวได้ คือ ความพร้อมของครอบครัว ได้แก่ ฐานะทางเศรษฐกิจ เวลา ความมุ่งมั่น ความเสียสละ ความผูกพันในครอบครัว ความมั่นใจในการจัดการศึกษา ฯลฯ ของพ่อแม่ อีกทั้งพ่อแม่เองเป็นคนกล้าสวนกระแส พ่อแม่ส่วนใหญ่มีประวัติเป็นผู้ที่กล้าคิดต่างจากผู้อื่น กล้าที่จะเดินสวนทางกับกระแสสังคม กล้าตัดสินใจในเรื่องอื่น ๆ มาก่อน ผนวกกับความเห็นพ้องต้องกันของสมาชิกในครอบครัว ซึ่งกรณีศึกษาทั้ง 5 กรณี มีความเห็นพ้องต้องกันของทั้งพ่อแม่และลูกที่จะจัดการศึกษา โดยครอบครัว บางกรณีมีการสนับสนุนจากสมาชิกคนอื่นในครอบครัวด้วย ส่วนกรณีที่ครอบครัวไม่สนับสนุนก็เป็นคนที่ไม่ถือทิพต่อการตัดสินใจ” สอดคล้องกับบทความของ สมาคมบ้านเรียนไทย (2555) ที่กล่าวถึงผลจากการเปลี่ยนแปลงและการตัดสินใจร่วมกันของครอบครัวซึ่งกล่าวไว้ว่า “ความสุขที่เกิดขึ้นจากการเห็นลูกหลานเรียนรู้และสร้างพัฒนาการสมวัยอย่างเป็นที่พอใจ และการเห็นคุณค่าร่วมกันของครอบครัวนี้จะไม่เกิดขึ้น และไม่สามารถพัฒนาได้เลยหากพวกเขาไม่ได้จัดการศึกษที่บ้านเรียน หลากหลายครอบครัวที่มีโอกาสได้พูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน ต่างรู้สึกขอบคุณ ในความซื่อสัตย์ต่อความรู้สึกของตนเองที่ตัดสินใจเลือกทำบ้านเรียนให้กับลูก” อย่างไรก็ตามพบว่าการเตรียมความพร้อมในครอบครัวเริ่มจากระดับครอบครัวก่อน เป็นการสร้างความมั่นใจ ความเข้าใจ

ในตนเอง เพื่อทบทวนความพร้อมของตนเองในการจัดการศึกษาเพื่อลูก ในการที่จะตัดสินใจดังกล่าว ดูเหมือนว่าจะไม่ใช่ขึ้นอยู่กับความคิดของครอบครัวเพียงฝ่ายเดียว แต่ยังต้องมีความพยายาม ในการทำความเข้าใจกับครอบครัว โดยเฉพาะเครือข่ายก่อน เพื่อลดแรงต้านในการจัดการศึกษาที่เบนเข็ม ออกจากการศึกษาในกระแสหลัก อนึ่งการทำให้เกิดความเข้าใจตรงกันนั้น ต้องอาศัยระยะเวลา ในการพิสูจน์ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนเป็นหลัก และ 2) *การเตรียมตัวกับผู้เกี่ยวข้องภายนอก* ด้วยการติดต่อขอคำปรึกษาจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ตามภูมิลำเนา แสวงหากลุ่มที่มีการจัดการศึกษาโดยครอบครัวจากแหล่งต่าง ๆ และการทำความเข้าใจ กับครูผู้สอน หรือผู้จัดการศึกษาที่ครอบครัวมอบหมายให้จัดการศึกษาให้ผู้เรียน รวมไปถึงการดำเนินการ เรื่องรูปแบบการจดทะเบียนในการจัดการศึกษาของครอบครัว โดยมีทั้งการจดทะเบียนกับสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดที่ครอบครัวอาศัยอยู่ การจดทะเบียนกับโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก จังหวัดกาญจนบุรี และสุดท้ายการจดทะเบียนกับสถาบันการศึกษาในต่างประเทศ

1.2 ความพร้อมด้านผู้เรียน เมื่อครอบครัวตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวแล้ว สิ่งที่ผู้ปกครองพึงระลึกถึงการเตรียมความพร้อมให้กับผู้เรียน ซึ่งครอบครัวใช้วิธีการดังต่อไปนี้ โดยพ่อแม่เปิดโอกาสให้มีเวทีพูดคุย ปรึกษาเสนอความคิดเห็นภายในครอบครัว การเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ และการประชุมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว การสังเกตและคอยสร้างความเข้าใจ เกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวหรือโฮมสคูลกับผู้เรียนตั้งแต่เริ่มต้น รวมไปถึงการให้ผู้เรียน ได้รับโอกาสด้านเวลาและอิสระในการคิดพิจารณาเรื่องต่าง ๆ เพื่อช่วยในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับ วิถีชีวิตของครอบครัว และการเรียนรู้แบบโฮมสคูล ที่เป็นเช่นนี้อาจเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และ ทำความเข้าใจการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ซึ่งจะส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ปรับตัว ลองค้นหา และ ค้นพบการเรียนรู้ตามธรรมชาติของตนเอง สอดคล้องกับ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2549) ในคู่มือครอบครัว ก้าวแรกสู่บ้านเรียน หลักคิดและกระบวนการเข้าสู่การศึกษาโดยครอบครัว กล่าวไว้ว่า “เริ่มจากความสนใจของลูก ให้อิสระกับเขา สังเกตดูว่าเค้าสนใจอะไรจริง ๆ เคยพยายามที่จะจัด ตารางเวลาวิชาต่าง ๆ แต่ไม่ได้ผล ให้เป็นการเรียนรู้อย่างอิสระดีกว่า แต่เรื่องวินัยก็ต้องมาก่อน ใหม่ ๆ เด็กจะขึ้นมาโรงเรียนที่ต้องมีครูคอยบอกว่าเรียนวิชานี้นะ เอาหนังสือมาวาง ครูต้องคอยคุม ตลอดเวลา ดังนั้นต้องหาวิธีการทำให้เด็กเรียนรู้ได้ด้วยตัวเองเป็นผู้กำหนด ถึงจะเป็นการเรียนรู้ ที่เกิดจากความสนใจของเขาจริงๆ” ดังเช่นงานวิจัยของ สราวุธ คุ้มเมืองปัก (2547) ได้นำเสนอ รูปแบบการจัดการเรียนการสอนบนเว็บสำหรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว จากผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดการเรียนการสอนบนเว็บสำหรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวประกอบด้วยขั้นตอน 4 ขั้นตอน ดังนี้ การจัดประชุมออนไลน์สำหรับผู้ปกครองที่เข้าร่วมโครงการ โดยการใช้อีเมลในการแจ้ง นัดหมายการประชุม ใช้แชตในการดำเนินการประชุม ส่วนผลของการประชุมนำเสนออยู่บนเว็บบอร์ด ทั้งนี้เว็บบอร์ดสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการประชุมระหว่างผู้ปกครองในการวางแผนการจัดกิจกรรม การเรียนการสอนบนเว็บ และเครื่องมือในการเรียน ในเรื่องการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ครอบครัว ควรใช้ เครื่องมือต่อไปนี้ คือ แชท อีเมล เว็บบอร์ด ห้องสมุดดิจิทัล เครื่องมือสืบค้น และเว็บไซต์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ขั้นสุดท้ายในการประเมินการเรียนพบว่า ผู้เรียนส่งงานที่ได้รับมอบหมายผ่านทาง เว็บบอร์ด และผู้สอนนำเสนอผลย้อนกลับให้ผู้เรียนแต่ละคนทางอีเมล การศึกษาโดยครอบครัวจึงมี จุดเด่นที่เห็นได้ชัด คือ ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดการเรียนรู้นั้นหมายความว่าทุกเวลาในครอบครัว

เป็นเวลาแห่งการเรียนรู้โดยยึดความสนใจของผู้เรียนเป็นหัวใจสำคัญ บรรยากาศที่มีความเป็นอิสระพอจะเป็นสิ่งเอื้อความพร้อมด้านผู้เรียนให้มีเวลาเริ่มการเรียนรู้ที่เป็นสไตล์ของตัวเอง ซึ่งเป็นโอกาสที่ดีของลักษณะการจัดการศึกษาโดยครอบครัว เนื่องจากผู้ปกครองอยู่กับผู้เรียนตลอดเวลาและเข้าใจถึงธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้เรียน

1.3 ความพร้อมด้านสถานที่และแหล่งเรียนรู้ มีการดำเนินการดังนี้ สร้างบรรยากาศให้ผู้เรียนอยู่อย่างเรียบง่าย แสวงหาสื่ออุปกรณ์การเรียนรู้ที่ลูกสนใจและสามารถสร้างความเพลิดเพลินทำให้ลูกใช้เวลาอยู่กับสิ่งนั้นได้ดี มีการจัดสรรพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งภายในบ้านและนอกบ้านเพื่อส่งเสริมและอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ของผู้เรียน รวมไปถึงการสำรวจแหล่งเรียนรู้สำหรับครอบครัว โดยเริ่มต้นจากบริเวณแถวบ้าน หมู่บ้านที่ครอบครัวอาศัยอยู่ ที่เป็นเช่นนี้ อาจเพราะครอบครัวตระหนักถึงความสำคัญของบ้านที่กลายมาเป็นแหล่งเรียนรู้หลักของผู้เรียน ซึ่งแตกต่างกับโรงเรียน ครอบครัวจึงต้องมีการจัดสรรพื้นที่และสร้างบรรยากาศที่เอื้อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ซึ่งการจัดการศึกษาโดยครอบครัวเน้นการเรียนรู้ที่เป็นไปตามวิถีชีวิตจริง ดังนั้นสถานที่และแหล่งเรียนรู้จึงเป็นสภาพจริงอิงกับวิถีชีวิต และอิงกับความสนใจของผู้เรียน โดยเฉพาะในโลกไร้พรมแดนแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เชื่อมโยงถึงกันในระบบฐานข้อมูลออนไลน์ รวมไปถึงการคมนาคมที่สะดวกที่ต่างเข้าถึงได้ง่าย เป็นโอกาสเอื้ออำนวยให้การศึกษาแบบบ้านเรียนมีความยืดหยุ่น สะดวกในการออกแบบสถานที่และแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ

2. มลเหตุในการจัดการศึกษา โดยครอบครัวในภาคใต้สามารถสรุปมูลเหตุสำคัญในการจัดได้ 11 ประเด็น ได้แก่ พ่อแม่ที่ต้องการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและมีความสุขในการเรียนรู้ในชีวิต ครอบครัวมีความเชื่อว่าการเลี้ยงดูและให้ความรู้แก่ลูกภายใต้ความรัก การดูแลเอาใจใส่ ทำให้ลูกเป็นคนดี กระบวนการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนไม่เหมาะสมกับธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้เรียน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีงามในการดำเนินชีวิต การเปลี่ยนแปลงกระบวนการทางการศึกษา วัฒนธรรมการเรียนรู้ รวมถึงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี สภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อ ไม่ปลอดภัยต่อการเรียนรู้และการใช้ชีวิตของผู้เรียน ถัดมาเป็นเพราะครอบครัวต้องการใช้เวลาอยู่ร่วมกัน ครอบครัวอยากดูแลลูกเองมากกว่า และพลังแลกเปลี่ยนเรียนรู้เครือข่ายบ้านเรียน ที่เป็นเช่นนี้อาจเพราะความแตกต่าง ซึ่งอาจนับได้ว่าแนวคิดนี้น่าจะเป็นเป้าหมายสูงสุดของครอบครัวโฮมสคูลที่คาดหวังให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจและค้นพบธรรมชาติของการเรียนรู้ของตนเองซึ่งเกิดขึ้นตลอดเวลา ไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใด ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีความสุขจากสิ่งที่ตนเองเลือก และสามารถนำไปใช้พัฒนาตนเองและส่วนรวมต่อไปในอนาคต โดย**แนวคิดพื้นฐานของพ่อแม่ที่ต้องการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและมีความสุขในการเรียนรู้ในชีวิต** สอดคล้องกับ สมาคมบ้านเรียนไทย (2554) ในเอกสารวิชาการว่าด้วยองค์ความรู้เกี่ยวกับสิทธิการจัดการขั้นพื้นฐานโดยครอบครัวโดยเขียนอธิบายไว้ว่า “การที่เด็กเป็นเจ้าของการเรียนรู้ด้วยตนเอง สิ่งนี้เป็นหัวใจสำคัญเพราะเขาตระหนักว่าการเรียนรู้เป็นของเขา ความรับผิดชอบเป็นของเขา ผลลัพธ์ทั้งหมดเขาคือผู้รับผล ส่งผลให้เขาว่าเขามีหน้าที่จะต้องทำให้ตัวเองดีขึ้น ต่อให้โรงเรียนต้องล่มสลายไป หรือพ่อแม่ไม่สามารถดูแลเขาได้อีก แต่เขาจะปลอดภัยและสามารถอยู่รอดได้” เช่นเดียวกับ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2551ก) เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวกับประสบการณ์การจัดการศึกษาโดยครอบครัวของ 5 ครอบครัว ซึ่งเป็นครอบครัวที่จัดการศึกษาในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน

โดยครอบครัวจะเป็นผู้ให้ข้อมูล เป็นการนำเสนอให้เห็นมุมมองความคิดของคนในครอบครัวในการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน พบว่า ครอบครัวตระหนักถึงสิทธิพื้นฐานตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 หมวด 2 มาตรา 12 ที่กล่าวถึงสิทธิในการจัดการศึกษาได้นอกเหนือจากองค์กรของรัฐ ปรัชญาการศึกษาของครอบครัว การยึดลูกถือเป็นเรื่องสำคัญที่สุด คำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของเด็ก การเรียนรู้ร่วมกัน การตั้งใจจริงในการจัดการศึกษา โดยครอบครัว รวมถึงกระบวนการจัดการศึกษา แนวทางการจัดการเรียนรู้ การประเมินผู้เรียน คุณภาพของผู้เรียน แนวคิดพื้นฐานการเรียนรู้ตลอดชีวิต สะท้อนให้เห็นถึงการเรียนรู้ในโลกความเป็นจริง ที่ผู้เรียนสัมพันธ์กับสิ่งรอบตัวผ่านเจตจำนงในการเรียนรู้ และนำตัวเองเข้าไปเรียนรู้อย่างจริงจัง การจัดการศึกษาโดยครอบครัวจึงมีลักษณะแบบเปิดช่วยให้ผู้เรียนได้มองนอกรอบการเรียนรู้ที่มากไปกว่าหลักสูตรที่กำหนด หนังสือแบบเรียนที่นำผู้เรียนต้องเรียนรู้ การศึกษาโดยครอบครัวจึงเป็นการมุ่งบ่มเพาะจิตใจผู้เรียนที่นำตัวเองเข้าไปเรียนด้วยความสุข **ครอบครัวมีความเชื่อว่าการเลี้ยงดูและให้ความรู้แก่ลูกภายใต้ความรัก การดูแลเอาใจใส่ ทำให้ลูกเป็นคนดี** ลักษณะเช่นนี้ทำให้เห็นว่าการศึกษาโดยครอบครัวมีต้นทุนสำคัญ คือ ความรักของผู้ปกครองเป็นพื้นฐานสำคัญ ความรักที่มุ่งทำการศึกษโดยครอบครัวเพื่อลูก สอดคล้องกับผลวิจัยของ กฤษณา ผลวิวัฒน์ (2547) ที่กล่าวถึงมูลเหตุในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวว่า “ยังมีแนวคิดที่เด็กควรได้อยู่กับพ่อแม่ ซึ่งพ่อแม่มองว่าในวัยเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงปฐมวัย เด็กควรได้อยู่กับพ่อแม่ การส่งลูกไปโรงเรียนเป็นค่านิยมที่สังคมกำหนดขึ้นมาเอง ทั้งนี้เนื่องจากเด็กเล็ก ๆ ยังไม่มีความสามารถในการเลือกรับสิ่งถูกผิด จึงยังไม่เหมาะที่จะออกไปอยู่ในสังคมภายนอก พ่อแม่ต้องเป็นเครื่องคัดกรองประสบการณ์ให้กับลูก และใช้เวลาร่วมกันในการปรับพฤติกรรมการอยู่ร่วมกันขั้นพื้นฐาน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และถ่ายทอดสายใยแห่งพันธุกรรมตามลักษณะธรรมชาติ หรือการเตรียมพัฒนาการทางจิตวิญญาณ” และ ยุทธชัย เฉลิมชัย และคณะ (2547) ได้กล่าวว่า ครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวมีความมุ่งหมายที่มุ่งให้มีมิติทางสังคมมากกว่าความเป็นปัจเจกชนจากครอบครัวเดี่ยว เชื่อมโยงเป็นกลุ่มครอบครัวและเครือข่ายครอบครัว เรียนรู้ตามธรรมชาติตอบสนองต่อความหลากหลายของเด็กแต่ละคน เรียนรู้ อย่างบูรณาการ ครอบครัวเรียนรู้ร่วมกัน ประเมินผลตามสภาพจริง และมีเป้าหมายความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ **กระบวนการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนไม่เหมาะสมกับธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้เรียน** ทั้งสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อ ไม่ปลอดภัยต่อการเรียนรู้ และการใช้ชีวิตของผู้เรียน ซึ่งสะท้อนให้เห็นความเชื่อมั่นในระบบการศึกษาของท่านที่ไม่สามารถสร้างความเชื่อมั่นกับผู้ปกครองได้ หรือสอดคล้องกับความต้องการด้านการศึกษาเพื่อลูกให้กับครอบครัวส่วนหนึ่งของสังคม จึงเป็นโอกาสที่โรงเรียนจะได้เรียนรู้ความต้องการจำเป็นของผู้บริโภคเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อลูก สอดคล้องกับ ปิยนารถ ประยูร. (มปป.) ที่กล่าวถึงคุณยุทธชัย เฉลิมชัย ที่บอกเล่าผลสะท้อนของการศึกษาส่วนหนึ่งที่เกิดขึ้นกับลูกชายทั้งสอง จึงทำให้ยุทธชัยมองเห็นว่า โรงเรียนไม่ค่อยให้อะไรกับเด็กมากนัก สอนแต่หนังสือ แต่ไม่ได้สอนทักษะการใช้ชีวิต และการฝึกฝนทักษะที่จะทำให้เด็กมีความเป็นมนุษย์ที่มีความเมตตา เห็นอกเห็นใจผู้อื่น จะมีก็แต่สอนให้เด็กแก่งแย่งแข่งขันกันเพื่อจะได้เป็นที่หนึ่ง ซึ่งตรงกับผลวิจัยของ กฤษณา ผลวิวัฒน์ (2547) ที่กล่าวถึงข้อค้นพบเกี่ยวกับโรงเรียนในทัศนะของครอบครัวบ้านเรียนว่า “พ่อแม่ส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับการศึกษาในระบบโรงเรียน โดยมองว่าการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนไม่เป็นไปตามธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์ เช่น การแบ่งเป็นรายวิชา

การเน้นสาระทางวิชาการมากเกินไป จนกลายเป็นการยึดเยียดความรู้ให้กับเด็ก และยังเน้นการแข่งขันมากกว่าการพัฒนาเด็กแต่ละคนไปตามศักยภาพและความถนัดของเด็ก นอกจากนี้ยังเห็นว่าวิธีการสอบวัดผลของโรงเรียนไม่สามารถประเมินความสามารถของเด็กได้ และไม่เห็นด้วยกับการใช้คะแนนสอบเป็นตัววัดความถนัดและความสนใจ อีกทั้งยังมีแนวคิดว่าการศึกษาไม่ได้มีเฉพาะในโรงเรียน แม้คนส่วนใหญ่จะมองว่า การศึกษา คือ การส่งลูกไปโรงเรียน แต่พ่อแม่ที่เป็นกรณีศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ส่วนใหญ่มองว่า การศึกษาไม่ได้มีเฉพาะในโรงเรียน พ่อแม่สามารถจัดการศึกษาเองได้ หรือสามารถให้ลูกไปเรียนรู้กับ “ครูมืออาชีพ” ได้ การศึกษาในโรงเรียนเป็นการศึกษาสำหรับคนที่ไม่มีทางเลือก เช่น จัดเองไม่ได้ ต้องทำงานนอกบ้านทั้งคู่ ฯลฯ แต่การศึกษาโดยครอบครัวเป็นทางเลือกสำหรับคนที่จัดการศึกษาเองได้” **การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงามในการดำเนินชีวิต** สอดคล้องกับ ยุทธชัย เฉลิมชัย และคณะ (2547) เหตุผลในการตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวของผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวจะเป็นเรื่องของการปลูกฝังจริยธรรม ผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวเชื่อว่า สามารถจัดการศึกษาได้ดีกว่าโรงเรียน ประเด็นเรื่องความรู้ทางวิชาการ และปัญหาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน เป็นปัจจัยผลักดันให้จัดการศึกษาโดยครอบครัว ในขณะที่เหตุผลในการตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทย เนื่องจากมีแนวความคิดในการจัดการศึกษาแตกต่างจากการศึกษาในระบบ และต้องการให้บุตรหลานได้รับการศึกษา ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และได้เรียนรู้อย่างมีความสุข ไม่ว่าจะเป็นผู้จัดต่างประเทศหรือในประเทศ ต่างก็มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาบุตรหลานให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้ง**การเปลี่ยนแปลง กระบวนการทางการศึกษา วัฒนธรรมในการเรียนรู้ รวมถึงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี** สอดคล้องกับ ปิยนาล ประยูร (มปป., น.27) ที่ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีที่กำลังส่งผลต่อการศึกษาว่า “ในโลกยุคที่โลกไร้พรมแดน วิทยาการความรู้ที่ไหลเคลื่อนไปแรงและเร็ว มีมากและซับซ้อนเกินกว่าที่จะท่องบ่นไปตามแบบเรียนหรือตามคำครูบอก ภายใต้โลกที่วิวัฒนาการศึกษาแบบโรงเรียนจึงถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าล้าหลังไม่ทันโลก นอกจากความแข็งตัวไม่มีคุณภาพแล้ว” คล้ายคลึงกับข้อสรุปเกี่ยวกับการใช้ไอซีทีของ อำพา แก้วกำกั (2547) ว่า “ปัจจุบันการใช้ไอซีทีจึงได้รับความนิยมเพื่อการจัดการเรียนการสอนที่บ้าน โดยไอซีทีที่นำมาใช้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ที่บ้านนั้น พบว่ามีการใช้มากและแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับความพร้อมและโอกาสของแต่ละครอบครัว เช่น การเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตเพื่อค้นหาข้อมูลต่าง ๆ การใช้มัลติมีเดียเพื่อการศึกษา การสื่อสารผ่านดาวเทียม ฯลฯ” **สภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อ ไม่ปลอดภัยต่อการเรียนรู้และการใช้ชีวิตของผู้เรียน** ถัดมาเป็นเพราะ**ครอบครัวต้องการใช้เวลาอยู่ร่วมกัน ครอบครัวอยากดูแลลูกเองมากกว่า** ดังเช่นงานวิจัยของ ทองไพเราะ สถาวรินทุ (2543) ได้ทำการศึกษาการเผยแพร่การกระจายแนวคิดระบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ในกลุ่มพ่อแม่ผู้ปกครอง กระบวนการตัดสินใจยอมรับระบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวของพ่อแม่ ผู้ปกครอง และปัจจัยที่ทำให้พ่อแม่ ผู้ปกครองเกิดการยอมรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจยอมรับแนวคิดระบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ประกอบด้วย ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ตัวพ่อแม่ผู้ปกครองปัจจัยภายใน ประกอบด้วย ปัจจัยหลัก ได้แก่ ประสบการณ์สะสม และพื้นฐานความคิดของพ่อแม่ ปัจจัยเสริม ได้แก่ ความสนใจ และพร้อมของพ่อแม่ ส่วนปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย ปัจจัยหลัก ได้แก่ ปัญหาลูกกับโรงเรียน และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับใหม่ ส่วนปัจจัยเสริม ได้แก่ การเห็นว่า

มีคนอื่นทำ เช่นนี้จึงเป็นความน่าสนใจที่การศึกษาโดยครอบครัวบนพื้นฐานสภาพแวดล้อมไม่เอื้อ ไม่ปลอดภัยต่อการเรียนรู้ และการใช้ชีวิตของผู้เรียน น่าจะเป็นทางเลือกที่น่าสนใจกับพื้นที่ความไม่สงบ ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ที่โรงเรียนเป็นอีกสถานที่หนึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญในการก่อความไม่สงบ จนมีการหยุดเรียนบ่อยครั้ง **พลังแลกเปลี่ยนเรียนรู้เครือข่ายบ้านเรียน** ดังเช่นงานวิจัยของ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2551) ได้ทำงานวิจัยเรื่องการจัดการศึกษา โดยครอบครัว: การใช้ประโยชน์จากองค์กรเครือข่าย เกิดการจัดฝึกอบรมให้ความรู้แก่พ่อแม่ ผู้ปกครอง ที่ต้องการจะจัดการศึกษาโดยครอบครัวอย่างต่อเนื่อง จำนวน 3 ครั้ง ครอบครัวได้แสดงความต้องการของตนผ่านมายังแผนการจัดการศึกษาที่จะนำเสนอต่อสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ ครอบครัวที่สนใจและจะจดทะเบียนจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้เข้ารับการอบรมในหัวข้อการจดทะเบียนและจัดทำแผนการจัดการศึกษาของครอบครัว และกลุ่มครอบครัวที่ได้รับอนุญาตแล้ว เป็นการอบรมเชิงปฏิบัติการในหัวข้อพ่อแม่ในบทบาทนักจัดการเรียนรู้ โดยมุ่งพัฒนาเครือข่ายให้เกิดการประสานงานอย่างเข้าใจ ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาในทางที่ดีขึ้น ทั้งช่วยสร้างความเข้มแข็ง ให้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวและการมีส่วนร่วมสนับสนุนพัฒนาการศึกษาบ้านเรียนโดยผ่านการใช้อุปกรณ์เครือข่ายบ้านเรียนได้อย่างคุ้มค่า และในทางเดียวกันยังพบว่ามีความท้าทายที่ครอบครัวต้องเจอในการตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวในมิติต่าง ๆ ดังนี้ การเผชิญกับความโดดเดี่ยว การวางระบบปฏิบัติด้วยตนเอง และการเปิดใจกับทัศนคติของเครือข่าย

3. ปรัชญาและแนวคิดการจัดการศึกษาครอบครัว ผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวในภาคใต้ เชื่อถือและให้ความสำคัญด้านปรัชญาและแนวคิดการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่หลากหลาย แตกต่างกันไป โดยสามารถสรุปได้ 7 แนวคิดหลัก ๆ ได้แก่ แนวคิดแบบองค์รวม หลักศาสนา แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง แนวการศึกษาแบบวอลดอร์ฟ การเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐาน แนวคิดแพทย์วิถีธรรม ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และแนวคิดของแบบซัมเมอร์ฮิล ที่เป็นเช่นนี้น่าจะมาจากประสบการณ์ตรงของผู้ปกครองที่ได้สัมผัสการใช้ชีวิตในฐานะนักเรียนในโรงเรียนและการดำรงชีวิต จึงทำให้ได้เห็นข้อเสียและความเสี่ยงต่าง ๆ ที่อาจส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ควบคุมการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของข้อมูลข่าวสาร ซึ่งให้ทั้งคุณและโทษ ขึ้นอยู่กับการนำไปใช้ ดังนั้นครอบครัวจึงต้องการปลูกฝังหรือถ่ายทอดแนวคิดเหล่านี้ให้กับผู้เรียน เพื่อจะได้มีแบบอย่างและหลักยึดเหนี่ยวจิตใจที่ดี สามารถนำมาใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขในสังคมทั้งปัจจุบันและอนาคต สอดคล้องกับ**ผลการสำรวจเชิงปริมาณ**เกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยครอบครัวที่พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่ยึดแนวคิดการจัดการศึกษาแบบองค์รวม และมีลักษณะการยึดปรัชญาและแนวคิดการจัดการศึกษาที่หลากหลาย จากข้างต้น เช่น การเรียนรู้ตลอดชีวิต การปรับแนวคิดไปตามวัยและความเหมาะสม รวมถึง Unschooling ทั้งนี้มีความคล้ายคลึงกับผลงานวิจัยของ จันทน์กฤษณา ผลวิวัฒน์ (2547) ที่อภิปรายเกี่ยวกับมูลเหตุ การจัดการศึกษาโดยครอบครัวว่า “พ่อแม่มีแนวคิด และความเชื่อในปรัชญาการศึกษาที่ต่างไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียน คือ มีความเชื่อในปรัชญาอื่น ได้แก่ ความเชื่อในปรัชญาพุทธศาสนาและมองว่าการศึกษาในระบบโรงเรียนละเลยคุณธรรม ความเชื่อในปรัชญามนุษยนิยม จึงมองว่าเด็กสามารถเรียนรู้เองได้โดยไม่ต้องมีคนสอน เด็กควรมีอิสระที่จะเลือกเรียนรู้ตามความสนใจ ความเชื่อ ในปรัชญาวอลดอร์ฟที่มีกระบวนการเรียนรู้ต่างจากวิธีการเรียนของการศึกษาในระบบโรงเรียน อีกทั้งยังมีความเชื่อในความแตกต่างของบุคคล พ่อแม่ส่วนใหญ่มีความเชื่อว่าเด็กแต่ละคน

มีความแตกต่างกัน การจัดการศึกษาจึงควรจัดให้เหมาะกับเด็กแต่ละคน เพื่อให้เด็กสามารถพัฒนาตนเองตามความสนใจได้เต็มศักยภาพ” ซึ่งคล้ายคลึงกับสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2549) ในคู่มือครอบครัว ก้าวแรกสู่บ้านเรียน หลักคิดและกระบวนการเข้าสู่การศึกษาโดยครอบครัว ที่กล่าวไว้ว่า “ครอบครัว มีทัศนคติที่แตกต่างไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียน ส่วนใหญ่มีศรัทธาทางศาสนาธรรมและทัศนะเชิงอุดมคติ เป็นรากฐานความคิด ให้ความสำคัญทั้งความรู้และคุณธรรม ปฏิเสธการศึกษาแบบบริโภคนิยมมุ่งแข่งขันเอารอดเอาเปรียบกัน”

4. รูปแบบการดำเนินการจัดการศึกษา โดยครอบครัวภาคใต้สามารถแสดงให้เห็นว่ามีรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวทั้งหมด 3 แบบ ได้แก่ แบบครอบครัวเดี่ยว แบบศูนย์การเรียนรู้ และแบบข่ายประสานงาน โดยทั้งสี่ครอบครัวใช้การดำเนินการจัดการศึกษาแบบครอบครัวเดี่ยว ในสัดส่วนมากน้อยแตกต่างกันไปตามธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้เรียนและวิถีชีวิตของครอบครัว ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่ารูปแบบการดำเนินการจัดการศึกษาโดยครอบครัวภาคใต้ส่วนใหญ่จะเป็นแบบครอบครัวเดี่ยว อาจเนื่องมาจากการจัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นการจัดประสบการณ์เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนแต่ละคนซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของธรรมชาติการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน ยิ่งเมื่อผู้เรียนค้นพบสิ่งที่ตนเองสนใจ การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นก็จะเฉพาะเจาะจงมากขึ้นเช่นกัน การที่ครอบครัวดำเนินการแบบครอบครัวเดี่ยวจึงช่วยตอบสนองการเรียนรู้ของผู้เรียนได้ตรงประเด็นและอำนวยความสะดวกให้กับครอบครัวในการจัดการศึกษาได้อย่างอิสระ อย่างไรก็ตามการมีเครือข่ายทั้งที่เป็นแบบข่ายประสานงาน แบบศูนย์การเรียนรู้ เป็นต้น ก็ถือว่ามีความสำคัญเช่นกัน เพื่อมอบโอกาสการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นและโอกาสทางสังคมให้ผู้เรียน ดังนั้นครอบครัวจึงต้องพิจารณาและแบ่งสัดส่วนให้ดี เพื่อให้สอดคล้องกับธรรมชาติของผู้เรียนและวิถีชีวิตของครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับ**ผลการสำรวจเชิงปริมาณ** ซึ่งในอีกแง่มุมหนึ่งนั้น แสดงให้เห็นว่ารูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวยังมีอีกหลากหลายรูปแบบเพิ่มเติมจาก 3 รูปแบบข้างต้นด้วย เช่น แบบกลุ่มครอบครัว และมีข้อตกลงร่วมกับโรงเรียน กรณีมีข้อตกลงร่วมกับโรงเรียนยังมีลักษณะที่หลากหลาย เช่น การฝากเรียนวิชาใดวิชาหนึ่งโดยยึดผลการเรียน (เฉพาะวิชาทหาร) และเรียนโดยไม่คิดเวลาเรียน รวมถึงไม่คิดผลการเรียน อย่างไรก็ตามครอบครัวส่วนใหญ่นิยมจัดการศึกษาโดยครอบครัวส่วนใหญ่ยังเป็นรูปแบบดำเนินการจัดการศึกษาแบบครอบครัวเดี่ยว ดังเช่นงานวิจัยของ ยุทธชัย เฉลิมชัย และคณะ (2547) ที่ได้กล่าวไว้ว่า พิจารณาจากรูปแบบการจัดการศึกษา ครอบครัวบ้านเรียนโดยส่วนใหญ่จะจัดการเรียนรู้ในครอบครัวของตน ประสานไปกับการมีกิจกรรมเรียนรู้ร่วมกับครอบครัวบ้านเรียนอื่น ๆ เป็นครั้งคราว หรือสม่ำเสมอ ตามโอกาสที่เอื้ออำนวยและตามความสนใจ การเข้าร่วมกลุ่มกิจกรรมเรียนรู้ โดยทั่วไปจะเกิดจากครอบครัวที่มีความใกล้ชิดกัน ลुकมีความสนใจในเรื่องที่ใกล้เคียงกัน นอกจากนี้ยังมีการเข้าร่วมกับกิจกรรมของเครือข่ายบ้านเรียน ซึ่งนับเป็นพัฒนาการอีกขั้นหนึ่งของกลุ่มบ้านเรียน โดยองค์กรเครือข่ายบ้านเรียนที่มีการดำเนินงานอยู่ในปัจจุบัน คือ “สถาบันบ้านเรียนไทย” เช่นเดียวกับ ยุทธชัย เฉลิมชัย และอุทัยวรรณ เฉลิมชัย (2543) ได้ศึกษาวิจัยการศึกษาโดยครอบครัวในบริบทของสังคมไทยจากเอกสารและการสัมภาษณ์ โดยศึกษารูปแบบและพัฒนาการการจัดการศึกษาโดยครอบครัว 10 ครอบครัว ที่ดำเนินการจัดการศึกษาด้วยตนเอง พบว่า รูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ 1) การจัดการศึกษาโดยมีข้อตกลงร่วมกับทางโรงเรียน

- 2) ดำเนินการเองทั้งหมดโดยครอบครัวเดี่ยว 3) ดำเนินการโดยกลุ่มครอบครัวแบบช่วยประสานงาน
4) ดำเนินการโดยกลุ่มครอบครัวแบบรวมศูนย์จัดการในที่เดียว

วัตถุประสงค์การวิจัย

2. เพื่อศึกษาการจัดการกระบวนการเรียนรู้ของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวจากกรณีศึกษาภาคใต้

3. เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของการจัดการกระบวนการเรียนรู้ของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวจากกรณีศึกษาภาคใต้

ในการอภิปรายผลนี้ เนื่องจากผู้วิจัยการวิจัยแบบผสมผสานวิธีพหุระยะ (Multi - phase mixed method research) โดยระยะที่ 1 และ 2 เป็นการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพไปพร้อมกันเกี่ยวกับบริบทและการจัดการกระบวนการเรียนรู้โดยครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และ 2 ส่วนระยะที่ 3 เป็นผลการวิจัยเชิงปริมาณที่ได้จากแบบสอบถามเกี่ยวกับการจัดการกระบวนการเรียนรู้โดยครอบครัวของครอบครัวโฮมสคูลในภาคใต้ ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 โดยผลการวิจัยเชิงปริมาณดังกล่าวออกแบบมาเพื่อใช้ยืนยันผลการวิจัยเชิงคุณภาพที่ค้นพบในระยะที่ 2 ผู้วิจัยจึงนำเสนอโดยเขียนบรรยายควบคู่กันไป โดยแสดงผลการวิจัยคุณภาพตามวัตถุประสงค์ข้อ 2 แล้วยืนยันด้วยผลการวิจัยเชิงปริมาณตามวัตถุประสงค์ข้อ 3 โดยมีรายละเอียด ดังนี้

การอภิปรายผลการวิจัยการจัดการกระบวนการเรียนรู้ของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

อนึ่งผลการวิจัยเกี่ยวกับการจัดการกระบวนการเรียนรู้ของครอบครัวผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวในภาคใต้ สามารถกล่าวโดยสรุปในภาพรวม ใน 4 ประเด็น ได้แก่ หลักสูตร วิธีการจัดการเรียนการสอน การใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ และการประเมินผลการเรียนรู้ ดังต่อไปนี้

1. หลักสูตร ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวจากทั้ง 4 ครอบครัวนั้นมีการใช้หลักสูตรใด หลักสูตรหนึ่งเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนและเพื่อเอื้อต่อการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนในแต่ละระดับชั้น แต่แตกต่างกันไปตามประเภทของหลักสูตรที่ครอบครัวเลือกใช้เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและครอบครัว สามารถแบ่งได้เป็น 2 แบบ คือ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ และหลักสูตรโฮมสคูลของต่างประเทศ ครอบครัวเลือกใช้หลักสูตรที่แตกต่างกันเช่นนี้ อาจเนื่องมาจากเหตุผลหลายประการ สำหรับครอบครัวที่เลือกใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน อาจคำนึงถึงการใช้สิทธิตามกฎหมายที่รัฐได้อนุญาตให้ครอบครัวสามารถจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานด้วยตนเองได้ ทั้งยังเป็นการช่วยขยายขอบเขตความเข้าใจกับเจ้าหน้าที่ในเรื่องการจัดการศึกษาโดยครอบครัว เพื่อช่วยเปิดโอกาสให้ครอบครัวใหม่ ๆ ที่สนใจโฮมสคูลได้เข้ามาจดทะเบียนกับสำนักงานเขตพื้นที่ในแต่ละจังหวัดมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ในปัจจุบันหลักสูตรนี้ได้เปิดกว้างและมีความยืดหยุ่นในการปรับใช้ให้เข้ากับการเรียนรู้ของครอบครัวมากขึ้น จึงทำให้การจัดโฮมสคูลดำเนินการได้สะดวกมากยิ่งขึ้น และครอบครัวตระหนักถึงการรับรองการจบการศึกษาของผู้เรียนที่ถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อให้ผู้เรียนจะสามารถนำไปใช้ต่อยอดการศึกษาในอนาคต ส่วนครอบครัวที่เลือกใช้หลักสูตรจากต่างประเทศนั้น อาจพิจารณาจากการที่ครอบครัว

มีความพร้อมสูงในการจัดการศึกษาให้บุตร ทั้งเวลา และด้านเศรษฐกิจ และในบางครอบครัวผู้เรียนตระหนักถึงเป้าหมายในการเรียนหลักสูตรนานาชาติ เพื่อที่ตนเองจะนำความรู้เหล่านี้ไปใช้ในธุรกิจการค้าของครอบครัวกับต่างประเทศในอนาคต ทั้งนี้เมื่อครอบครัวตัดสินใจเลือกประเภทของหลักสูตรได้ สิ่งสำคัญที่ต้องดำเนินการ คือ การปรับใช้หลักสูตร โดยพบว่า ทั้ง 4 ครอบครัวนั้น หลักสูตรแบบบูรณาการเป็นสำคัญ เป็นการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัดของผู้เรียน รวมถึงแนวคิด ความเชื่อ และวิถีชีวิตของครอบครัวที่ไม่สามารถแยกส่วนออกจากกันได้ ซึ่งมีความยืดหยุ่นสามารถปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์เพื่อให้สอดคล้องกับธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้เรียนและบริบทของครอบครัว สิ่งที่แตกต่างกัน คือ สัดส่วนในการปรับใช้ มากบ้างน้อยบ้างแตกต่างกันไปตามจังหวะชีวิตครอบครัว สอดคล้องกับ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2551) อธิบายไว้ว่า “บางครอบครัวต้องการให้มีความยืดหยุ่นในการจัดทำแผน โดยสามารถนำเอาวิถีชีวิต หลักศาสนา หรือความต้องการของครอบครัวมาเป็นกรอบในการจัดทำแผนที่มีลักษณะเป็นภาพรวมมากกว่า 8 กลุ่มสาระ” คล้ายคลึงกับ อำพา แก้วก่าง (2547) ที่ได้สรุปเกี่ยวกับหลักสูตรไว้ว่า “การเรียนรู้ของครอบครัวเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสภาพการณ์อย่างเป็นธรรมชาติแทรกซึมในวิถีชีวิต การเรียนรู้เป็นพัฒนาการที่เกิดขึ้นในตัวเด็ก โดยทั่วไปหลักสูตรของ Home school มีลักษณะสังเขป ดังนี้ ขอบเขตเนื้อหาวิชาไม่ต่างไปจากหลักสูตรปกติ ข้อแตกต่างสำคัญอยู่ที่กระบวนการเรียนการสอนที่ยืดหยุ่น มีการจัดประสบการณ์เสริมการเรียนรู้อย่างหลากหลาย มีกิจกรรมนอกบ้านเป็นองค์ประกอบสำคัญ มีการใช้ประโยชน์จากกิจกรรมเครือข่ายพ่อแม่ Home school” เช่นเดียวกับงานวิจัยของ ยุทธชัย เฉลิมชัย และคณะ (2547) ได้พิจารณาว่า ครอบครัวบ้านเรียนส่วนใหญ่มีความพยายามที่จะค้นหาและต่อยอดการเรียนรู้ขึ้นมาจากความสนใจหรือตามความถนัดของลูกให้มากที่สุด มีการวางแนวทางหรือหลักสูตรของครอบครัวเอาไว้ในหลักใหญ่ ๆ ซึ่งมักใช้หลักสูตรและแบบเรียนของกระทรวงศึกษาธิการเป็นพื้นฐานในส่วนที่เป็นวิชาหลักโดยเฉพาะคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาไทย ผสมผสานกับหลักสูตรอื่น ๆ โดยมีการปรับให้เหมาะสมกับวัยและตัวเด็ก เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Anthony (2009) ได้อธิบายไว้ว่า ด้านการดำเนินการ พบว่า ครอบครัวใช้การผสมผสานวิธีการแบบดั้งเดิมและแบบก้าวหน้า กลยุทธ์การเรียนการสอนหลัก คือ การอ่าน ครอบครัวตัดสินใจเลือกหลักสูตรตามความต้องการและความสนใจของผู้เรียน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ยุทธชัย เฉลิมชัย และอุทัยวรรณ เฉลิมชัย (2543) ได้กล่าวว่า หลักสูตรและแนวทางการจัดการศึกษามีหลักใหญ่ ๆ ดังนี้ 1) มีความเคารพและเชื่อมั่นในศักยภาพการเรียนรู้ของเด็ก การเรียนรู้เป็นพัฒนาการที่เกิดขึ้นภายในตัวเด็กเป็นสำคัญ 2) เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันทั้งครอบครัว พ่อแม่มีทั้งความเป็นครูและผู้เรียนรู้ไปพร้อมกับลูก แรงจูงใจที่สำคัญที่สุด คือ ความกระตือรือร้นในความใฝ่รู้ของพ่อแม่ 3) เป็นกระบวนการที่เกิดจากการพัฒนาไปสู่การค้นพบตัวตนและธรรมชาติของลูก เด็กได้รับโอกาสในการพัฒนาไปตามความถนัดที่เขาได้อยู่อย่างมีความสมดุลกับการพัฒนาการด้านอื่น ๆ 4) เป็นระบบบูรณาการเชื่อมโยงสรรพวิชากับวิถีชีวิตที่เป็นจริงและ 5) การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ในทุกวิถีทางและการเรียนรู้ที่แท้จริง สามารถนำไปสู่จุดมุ่งหมายปลายทางของชีวิต จากข้อสรุปการวิจัยเป็นที่น่าสังเกตว่าหลักสูตรที่ครอบครัวใช้เป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้นั้นมีความสอดคล้องกับหลักการ และจุดมุ่งหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานฯ ในภาพกว้าง ๆ แต่อาจมีความแตกต่างในรายละเอียดการลำดับของหลักสูตรฯ ลักษณะเช่นนี้จึงทำให้เห็นจุดที่สามารถเชื่อมโยงระหว่างหลักสูตรการจัดการศึกษาโดยครอบครัว และหลักสูตร

แกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานฯ ที่สามารถอ้างอิง อธิบายซึ่งกันและกันได้ภายใต้จุดมุ่งหมายร่วมกันของหลักสูตรการศึกษา

ทั้งนี้ สนับสนุนด้วย**ผลการสำรวจเชิงปริมาณ**เกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้จัดการศึกษา โดยครอบครัว ด้านหลักสูตร พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่นำหลักสูตรหรือแผนการจัดการศึกษาไปใช้แบบยืดหยุ่น และปรับเปลี่ยนไปตามความพร้อมและความสนใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยส่วนใหญ่ นิยมใช้วิถีการดำเนินชีวิตและการพัฒนาศักยภาพผู้เรียนเป็นตัวตั้งในการจัดทำหลักสูตรหรือแผนการจัดการศึกษา เพื่อให้ตอบสนองการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ได้ตรงตามความสนใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ รวมถึงการทำหลักสูตรให้สอดคล้องกับรูปแบบการดำเนินการจัดการศึกษาของครอบครัว นอกจากนี้ยังพบว่าด้านหลักสูตรนั้น ครอบครัวไม่นิยมกับการให้การศึกษาเป็นกลุ่มสาระเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน แต่กลับให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาแบบกลุ่มประสบการณ์ เพื่อส่งเสริมและให้ผู้เรียนได้ใช้ประสบการณ์ตรงจากกิจกรรมการเรียนรู้ตามสภาพจริง และยังใช้เวลาเรียนรู้อย่างลึกซึ้งจากทักษะในการดำเนินวิถีชีวิตตามความถนัดและความสนใจของผู้เรียนมากกว่า ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่าครอบครัวส่วนใหญ่ยึดแนวคิดการศึกษาแบบองค์รวมที่เน้นบูรณาการวิชากับชีวิตเข้าด้วยกันมากกว่าความสนใจตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ในหลักสูตรแกนกลาง อีกทั้งปรัชญาแนวคิดการจัดการศึกษาโดยครอบครัวส่วนใหญ่มุ่งเน้นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงเป็นหลักยิ่งสำคัญ

2. วิธีการจัดการเรียนการสอน จากผลการวิจัย ได้กล่าวถึงไว้ 2 ส่วน คือ รูปแบบการจัดการเรียนการสอนและวิธีการจัดการเรียนการสอนของครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยรูปแบบการจัดการเรียนการสอน สามารถแบ่งออกได้ 2 แบบ ได้แก่ การจัดการศึกษาตามกลุ่มสาระร่วมกับแบบกลุ่มประสบการณ์ และการจัดการศึกษาแบบกลุ่มประสบการณ์ ซึ่งแต่ละรูปแบบนั้นมีข้อดีต่างกันไป ขึ้นอยู่กับการพิจารณาเลือกใช้ให้เหมาะสมกับความสนใจของผู้เรียนและวิถีชีวิตครอบครัว โดยการจัดการศึกษาตามกลุ่มสาระร่วมกับแบบกลุ่มประสบการณ์ อาจเหมาะกับครอบครัวที่เพิ่งเริ่มต้นจัดการศึกษาโดยครอบครัว เป็นช่วงของการปรับความคิด ความเข้าใจ และค้นหาวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน ช่วงเริ่มต้นบางครอบครัวยังคงจัดการศึกษาตามรายวิชาซึ่งคล้ายคลึงกับคาบเรียนในโรงเรียนร่วมกับการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงของตนเองไปก่อน จนผู้เรียนค้นพบสิ่งที่ตนเองสนใจ นอกจากนี้การจัดการศึกษารูปแบบนี้จะช่วยลดภาระการสอนของคุณพ่อคุณแม่และเปลี่ยนบรรยากาศการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้บ้าง อาจเป็นการเรียนรู้ในรูปแบบสื่อการเรียนการสอนที่จัดหาได้ง่าย หรือการเรียนพิเศษที่ครอบครัวสามารถเข้าถึงได้ง่ายในสังคมปัจจุบัน ส่วนการจัดการศึกษาแบบกลุ่มประสบการณ์นั้น อาจเหมาะกับครอบครัวที่มีเป้าหมายในการจัดการศึกษาชัดเจนแล้ว หรือผู้เรียนที่เข้าใจและค้นพบความสนใจและศักยภาพของตนเองและครอบครัวแล้ว เข้าใจถึงหลักคิดการเรียนรู้เกิดขึ้นได้เสมอในชีวิตประจำวัน ไม่จำกัดเวลา บุคคลหรือสถานที่ ไม่ว่าจะอย่างไรผู้เรียนก็จะได้เรียนรู้ บางอย่างเสมอ ซึ่งอาจจะเป็นประสบการณ์ที่ดีหรือไม่ดีก็ตาม ผู้เรียนย่อมมีแรงขับจากภายในเพื่อให้ตนเองได้เรียนรู้และเข้าใจเรื่องราวนั้นมากยิ่งขึ้นผ่านวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย มีลักษณะเฉพาะเจาะจงเพื่อตอบสนองได้ตรงความต้องการส่วนบุคคล อย่างไรก็ตามการจัดการศึกษา 2 รูปแบบนี้จะช่วยส่งเสริมและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ผ่านการใช้ชีวิต การได้สัมผัสประสบการณ์ตรงด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับธรรมชาติของผู้เรียน และปรัชญาแนวคิดที่ครอบครัวให้ความสำคัญ ทำให้การดำรงชีวิต

และการเรียนรู้เป็นสิ่งที่ต้องทำไปพร้อมกันเสมอ ทั้งนี้แม้ครอบครัวส่วนใหญ่จะดำเนินการแบบกลุ่มสาระร่วมกับกลุ่มประสบการณ์ มีเพียงครอบครัวเดียวที่จัดการศึกษาแบบกลุ่มประสบการณ์ แต่จะได้เห็นว่าทุกครอบครัวมีการจัดการศึกษาแบบกลุ่มประสบการณ์ร่วมด้วยอยู่ทั้งสิ้น เพียงต่างกันที่วิธีการและสัดส่วนในการจัดการศึกษาของแต่ละครอบครัว เชื่อมโยงกับวิธีการจัดการเรียนการสอนหรือการจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยครอบครัวที่ใช้วิธีการจัดประสบการณ์ที่หลากหลาย และมี ความคล้ายคลึงกันในการปฏิบัติอยู่หลายส่วน อาจมีการพลิกแพลงแตกต่างกันไปบ้างตามธรรมชาติ การเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยใช้วิธีการ 10 ข้อ ได้แก่ **ครอบครัวกำหนดกลุ่มสาระการเรียนรู้ และกลุ่มประสบการณ์ตามความสนใจความถนัดของผู้เรียน และความเชื่อแนวคิดทางการศึกษาของครอบครัว** สอดคล้องกับ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2551ค) ที่ได้สรุปไว้ว่า “ครอบครัวจัดการศึกษาตามปรัชญาแนวคิด ความถนัด ความสนใจ และความพร้อมในการเรียนรู้ของลูกเป็นหลัก ภาพการจัดการเรียนการสอนของครอบครัวแต่ละบ้านจึงแตกต่างกัน การจัดการเรียนการสอนของครอบครัวได้ทำให้เด็กเรียนรู้ได้จริงและเรียนรู้ได้ดี เพราะพ่อแม่ย่อมรักลูก ปรารถนาให้ลูกดี และเก่ง จึงทุ่มเทการสอนอย่างเต็มที่ตามความต้องการของเด็ก ทำให้เรียนอย่างมีความสุข และจัดการเรียนรู้ได้ทุกเวลาทุกสถานที่” ขณะเดียวกันก็คล้ายคลึงกับ สมาคมบ้านเรียนไทย (2555) ที่ได้กล่าวถึงการขยายความคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ตามความต้องการของผู้เรียนว่า “ประสบการณ์จัดการศึกษาโดยครอบครัวเริ่มขยายฐานคิดเป็นวงกว้างเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ด้วยมือพ่อแม่ และคนในครอบครัวสามารถส่งเสริมสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และตรงตามศักยภาพความถนัดและความสนใจของเด็ก ๆ ที่ทำให้ลูกหลานเกิดกระบวนการเรียนรู้ อย่างมีความสุข และสามารถพัฒนาไปบนกระบวนการที่สอดคล้องกับนโยบายของรัฐที่โรงเรียน ในระบบยังทำได้ยาก คือ การทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง” เช่นเดียวกับงานวิจัยของ ยุทธชัย เฉลิมชัย และคณะ (2547) ได้พิจารณาจากแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ ครอบครัวบ้านเรียนส่วนใหญ่มีความพยายามที่จะค้นหาและต่อยอดการเรียนรู้ขึ้นมาจากความสนใจหรือตามความถนัดของลูกให้มากที่สุด มีการวางแนวทางหรือหลักสูตรของครอบครัวเอาไว้ในหลักใหญ่ ๆ ซึ่งมักใช้หลักสูตรและแบบเรียนของกระทรวงศึกษาธิการเป็นพื้นฐานในส่วนที่เป็นวิชาหลักโดยเฉพาะ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาไทย ผสมผสานกับหลักสูตรอื่น ๆ โดยมีการปรับให้เหมาะสมกับวัย และตัว **ครอบครัวใช้การเดินทางไปทัศนศึกษาในสถานที่ต่าง ๆ เพื่อเป็นการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้ทั้งผู้เรียนและครอบครัว** สอดคล้องกับ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2549) ในคู่มือครอบครัว ก้าวแรกสู่บ้านเรียน หลักคิดและกระบวนการเข้าสู่การศึกษาโดยครอบครัว โดยกล่าวไว้ว่า “ใช้วิธีพาไปแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ทัศนศึกษาซึ่งไปค่อนข้างมาก ให้เขาไปเรียนรู้ด้วยตัวเอง เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ทำให้เขาเรียนรู้ได้ดีกว่าจริง ๆ แล้วเราแทบไม่ได้สอนเลย เราเป็นแค่ผู้ดำเนินการในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับลูก จัดหาทรัพยากรหาหนังสือให้จนที่บ้านเหมือนห้องสมุดแห่งหนึ่ง” เช่นเดียวกับ Ray (1997) ได้อธิบายไว้ว่า นักเรียนบ้านเรียนมีส่วนร่วมในสังคมและประสบการณ์ที่ได้รับโอกาสอันหลากหลายข้างนอกบ้านอย่างเต็มที่ ทั้งเป็นผู้ใช้เทคโนโลยีและเวลาอย่างฉลาด **ครอบครัวใช้หลักศาสนาเป็นตัวอย่างในการดำเนินชีวิตและเป็นตัวอย่างในการเรียนรู้ของผู้เรียน** ดังงานวิจัยของ Shepherd (2010) จากการศึกษางานวิจัย พบว่า ในขณะที่พ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวเห็นด้วยอย่างมากกับเอกสารงานวิจัยที่อธิบายถึงพวกเขา นิยมการจัดการเรียน

การสอนแบบดั้งเดิมส่วนใหญ่เกี่ยวกับข้อเท็จจริง ผลการสอบเป็นที่น่าพอใจสำหรับครอบครัว นักเรียนส่วนใหญ่รักการอ่าน เป็นคริสเตียนที่ดี เห็นได้ชัดเจนว่ามีความรับผิดชอบ ๑ กัน หรือมากกว่า เพื่อนในวัยเดียวกันที่อยู่ในโบสถ์ ทั้งนี้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวทุกครอบครัวประสบความสำเร็จ และมีประสิทธิภาพ **ครอบครัวใช้วิธีการพลิกแพลงกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้สอดคล้องกับธรรมชาติของผู้เรียน** จากการศึกษา เช่นเดียวกับงานวิจัยของ ยุทธชัย เฉลิมชัย และคณะ (2547) จากการศึกษา พ่อแม่ทำหน้าที่ช่วยเร้าความสนใจและจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ที่มีความยืดหยุ่น ปรับเปลี่ยนได้ จนเกิดการรู้ที่เป็นการประจักษ์จากภายในตัวเด็กเกิดความรักในการเรียนรู้ สามารถรู้ได้ ทั้งจากสิ่งที่ชอบและไม่ชอบใจ รู้อย่างเชื่อมโยง และสร้างทักษะที่จะเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต **ครอบครัวเปิดโอกาสให้ทดลองปฏิบัติจริงมีลักษณะร่วมแบบการบูรณาการช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงได้ด้วยตนเอง และได้รับความรู้หลาย ๆ แขนงได้ในเวลาเดียวกัน** สอดคล้องกับ ปิยนาล ประยูร. (มปป., น.58) เล่าถึงการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เด็ก ๆ ได้เปิดร้านขายอาหารและเครื่องดื่มร่วมกัน เพื่อให้แหล่งเรียนรู้แก่เด็ก ๆ โดยใช้ชื่อว่า **บ้านอ่านอิม** เป็นกิจการของครอบครัวบ้านเรียน ดำเนินการ โดยเด็ก ๆ 6 คน โดยมีผู้ใหญ่คอยให้คำแนะนำผ่านการปรึกษาหารือพูดคุยกัน จนกระทั่งเปิดกิจการ ร้านค้า ซึ่งเด็ก ๆ ทั้ง 6 คนต้องทำหน้าที่หมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันทำงาน ทั้งเปิดร้าน ปิดร้าน ทำความสะอาด ดูแลลูกค้า ให้บริการต่าง ๆ เรียนรู้การทำงานจากของจริง ความรับผิดชอบในหน้าที่ การงาน การดูแลบริการให้เกิดความผิดพลาดน้อยที่สุด โดยเล่าว่า “ประสบการณ์จากการทำบ้านอ่านอิมของเด็ก ๆ ก็คือการประกอบสัมมาอาชีพะหนึ่งใน 8 ของอริยมรรค การประกอบกิจการจึงต้องมีปัญญาเป็นฐาน มีความใฝ่รู้กว้างขวางลึกซึ้ง และต้องขยันหมั่นเพียร ไม่เกียจคร้าน รู้จักผูกมิตร ชวนให้เกิดการผูกใจร่วมมือ การทำงานอาชีพ เพื่อเป็นเครื่องอุดหนุนชีวิต แต่ไม่นับเป็นจุดมุ่งหมายของชีวิต ยังมีอริยมรรคอื่น ๆ มาประกอบ ชีวิตจึงจะสมบูรณ์” **ครอบครัวกระตุ้นและแนะแนวทางให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ สังเกต ค้นคว้า และแสวงหาการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง** เชื่อมโยงพัฒนาทักษะการเรียนรู้จากกิจกรรมการเรียนรู้นำไปสู่การเชื่อมโยงกับการใช้ชีวิตประจำวันของตนเอง **ครอบครัวมีหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกให้กับผู้เรียน คอยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แสดงออกและปฏิบัติในสิ่งที่ผู้เรียนตัดสินใจทำเพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้** โดยอำนวยความสะดวกด้านต่าง ๆ เช่น การเข้าถึงสื่อและแหล่งเรียนรู้ การเงินด้านการลงทุน เป็นต้น สอดคล้องกับวิจารณ์ พานิช (2555) ที่กล่าวถึงวิธีการคิดและปฏิบัติของพ่อแม่ในฐานะครูของลูก ครูเพื่อศิษย์ที่ต้องฝึกฝนตนเองให้เป็นโค้ช หรือคุณอำนวยการเรียนรู้ (Learning facilitator) ว่า “โดยต้องเลิกเป็นผู้สอน แต่เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียน ต้องฝึกเป็นนักตั้งคำถาม และนักตั้งปัญหาเพื่อสร้างบรรยากาศของการเรียนรู้ และที่สำคัญต้องไม่ตั้งเป้าว่าต้องได้คำตอบที่ถูก ใครตอบผิดถือว่าใช้ไม่ได้ การเดินทางจากคำตอบที่ผิดไปสู่คำตอบที่ถูกต้อง คือ การเรียนรู้” **ครอบครัวให้ความสำคัญกับการเรียนรู้เพิ่มเติมไปพร้อมกับผู้เรียนอยู่เสมอ** **ครอบครัวให้ความสำคัญการเรียนรู้จากครูผู้สอนภายนอก** ทั้งนี้อาจเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ครูผู้สอน หรือผู้เชี่ยวชาญในสาขาใดสาขาหนึ่ง ซึ่งครอบครัวไว้วางใจและมีโอกาสในการเข้าถึง เพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้ **ครอบครัวใช้วิธีมอบหมายงานในบ้านบางอย่าง เพื่อเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อตนเอง ส่วนรวม และฝึกความมีวินัยของผู้เรียน** สอดคล้องกับ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2549) โดยกล่าวการจัดการเกี่ยวกับการเรียนรู้ภายในบ้านของครอบครัวบ้านเรียนไว้ว่า “แต่ละวันแม่จะแบ่งกว้าง ๆ ว่า หนึ่งรับผิดชอบต่อตัวเอง ตั้งแต่ตื่นตอนดูแลตัวเอง

ให้เสร็จสรรพ สองรับผิดชอบต่อส่วนรวม งานในบ้านต้องมีส่วนรับผิดชอบด้วย สามทำสิ่งที่ถูกสนใจ จะอ่านจะเขียนหรือวาดรูปทำได้เลย” ประเด็นที่น่าสนใจในเรื่องกระบวนการเรียนรู้ของการศึกษา โดยครอบครัว คือ วิธีการเรียนรู้ของผู้ปกครองส่งผลต่อวิธีการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยเฉพาะข้อสรุปสุดท้ายที่ทำให้เห็นสภาพเช่นนี้ที่ชัดเจน คือ การที่ครอบครัวให้ความสำคัญกับการเรียนรู้เพิ่มเติมพร้อมกับผู้เรียนเสมอ ทำให้เห็นว่ากระบวนการจัดการเรียนรู้ของครอบครัวสัมพันธ์กับกระบวนการเรียนรู้จริงของผู้ปกครองที่ดูแลผู้เรียน ทั้งด้านทัศนคติต่อการเรียนรู้ เจตจำนงการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง และการพัฒนาต่อยอดจากการเรียนรู้ในแต่ละครั้ง

ทั้งนี้ สนับสนุนด้วย**ผลการสำรวจเชิงปริมาณ**เกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้จัดการศึกษา โดยครอบครัว ด้านการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ข้างต้น โดยภาพรวมสอดคล้องกับผลการสำเร็จในระดับมาก นั้นในแต่ละด้านสรุปได้ว่า ผู้ปกครองมุ่งเน้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้มีความยืดหยุ่นในด้านเวลา สถานที่ เนื้อหาสาระ สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัดของผู้เรียน วิธีการดำเนินชีวิต และการประกอบอาชีพของครอบครัว ระยะเวลาในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่ยืดหยุ่น และปรับเปลี่ยนได้ มีผลต่อการออกแบบและขยายผลการเรียนรู้ที่ชัดเจนต่อการพัฒนาศักยภาพผู้เรียนตามความถนัด และความสนใจ ครอบครัวเน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ซึ่งทำให้ผู้เรียนได้รับองค์ความรู้หลากหลายในเวลาเดียวกัน และครอบครัวสังเกตลักษณะการเรียนรู้และการแสดงออกของผู้เรียนเป็นระยะ ๆ เพื่อให้ทราบถึงผลพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง ในทางตรงกันข้ามแต่ละครอบครัวกลับให้ความสำคัญน้อยในด้านการจัดการเรียนรู้ด้วยการใช้แบบทดสอบทางวิชาการโดยถือว่าแบบฝึกหัดเป็นรูปแบบหนึ่งวิธีการเรียนรู้ อีกทั้งไม่ได้ให้ความสำคัญกับการกำหนดเวลาเปิด - ปิดภาคเรียน ตามเวลาของระบบโรงเรียน เพราะให้ความสำคัญความยืดหยุ่นในการให้เวลากับผู้เรียนตามเวลาของครอบครัวและผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยที่ไม่มีผลกระทบต่อการทำงานร่วมกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา (กรณีที่จดทะเบียนกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา)

3. การใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ของครอบครัว ผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวในภาคใต้ จะเห็นได้ว่าครอบครัวมีการประยุกต์ใช้สื่อและการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้คล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากเป็นสิ่งที่ผู้เรียนและครอบครัวสามารถเข้าถึงได้ในการใช้ชีวิตประจำวัน โดยสรุปได้ 2 ประเภท คือ สื่อภายในครอบครัวและสื่อภายนอก ทั้งนี้วิธีการใช้สื่อที่หลากหลายกันไปตามวัย ความสนใจ และความถนัดของผู้เรียน รวมถึงความสนใจของครอบครัว ที่มีลักษณะเช่นนี้อาจจะสอดคล้องกับวิธีการเรียนการสอนของครอบครัวที่ที่บ้านกลายเป็นแหล่งเรียนรู้หลักของผู้เรียนและครอบครัว ครอบครัวเองจึงต้องใช้สอยสิ่งของ บุคคล และสถานที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างเต็มที่ตามความพร้อมของครอบครัว ประเด็นที่น่าสนใจสำหรับผู้เรียนระดับประถมศึกษาในงานวิจัยนี้ คือ ครอบครัวใช้สื่อและแหล่งเรียนต่าง ๆ เพื่อชักจูงและปลูกฝังนิสัยแห่งการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น และเติบโตในตัวผู้เรียนมากกว่าจะคำนึงถึงผลที่จะได้รับจากสื่อหรือแหล่งเรียนรู้เหล่านั้นทั้งเป็นการให้โอกาสผู้เรียนได้เห็นและเข้าถึงการนำเสนอความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ ที่จะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าใจธรรมชาติการเรียนรู้ของตนเองมากยิ่งขึ้น รวมทั้งช่วยสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่แตกต่างกันให้กับผู้เรียนและครอบครัว เพราะบางครั้งในการเรียนรู้เรื่องเดียวกัน เมื่อใช้วิธีการถ่ายทอดต่างกัน ก็ทำให้มุมมองในเรื่องนั้นต่างไปเช่นกัน ครอบครัวจึงให้ความสำคัญอย่างมากกับสื่อและแหล่งเรียนรู้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน โดยผ่านวิธีการใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ของครอบครัว

5 ข้อ ได้แก่ **ครอบครัวใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในบ้านและภายนอกบ้านอย่างเต็มที่ ครอบครัวจัดหาสื่อและแหล่งเรียนรู้ตามความสนใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ** ดังเช่นงานวิจัยของ ยุทธชัย เฉลิมชัย และคณะ (2547) ได้พิจารณาจากแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ ครอบครัวบ้านเรียนส่วนใหญ่มีความพยายามที่จะค้นหาและต่อยอดการเรียนรู้ขึ้นมาจากความสนใจหรือตามความถนัดของลูกให้มากที่สุด ในด้านการใช้สื่ออุปกรณ์ต่าง ๆ เข้ามามีส่วนช่วย มีการจัดตารางเรียนอยู่บ้างแต่ไม่เคร่งครัดตายตัว รวมทั้งมีการจ้างครูพิเศษหรือไปเรียนกับสถานที่เปิดสอนในบางสาระ เช่น ภาษาอังกฤษ คอมพิวเตอร์ ดนตรี กีฬา เป็นต้น **ครอบครัวส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ทดลองใช้สื่อหลากหลาย** แล้วจึงปรับเปลี่ยนให้เข้าความสนใจของผู้เรียนและสอดคล้องกับวิถีปฏิบัติของครอบครัว เป็นการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ตามพัฒนาการของผู้เรียนที่เปลี่ยนไป **ครอบครัวใช้สื่อออนไลน์เป็นช่องทางหนึ่งที่ผู้เรียนใช้เป็นช่องทางในการเผยแพร่ผลงานของตนเอง** สอดคล้องกับ อำพา แก้วกำพง (2547) ที่กล่าวสรุปไว้ว่า “อินเทอร์เน็ตสามารถนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนได้โดยใช้เปลี่ยนบรรยากาศจากการเรียนที่จำกัดเพียงในหนังสือเป็นความรู้จากโลกกว้างสามารถรับรู้ความเคลื่อนไหวของเทคโนโลยีสังคมและวัฒนธรรมของที่อื่น ๆ และใช้เป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและความคิดเห็นระหว่างกัน ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการยกระดับการศึกษาของไทยให้สามารถแข่งขันกับนานาชาติประเทศได้”

ครอบครัวจัดสรรพื้นที่ในบ้านและบริเวณบ้านให้เป็นพื้นที่การเรียนรู้แก่ผู้เรียนอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด สอดคล้องกับ รัชนิดา เหมาะมาศ (2552) ได้อธิบายไว้ว่าครอบครัวที่จัดสภาพแวดล้อมภายในบ้าน โดยมีมุมหนังสือ มุมของเล่น มุมกิจกรรม จัดพื้นที่ภายในบ้านให้เป็นสัดส่วน ฝึกให้เด็กมีวินัย พ่อแม่ดูแลเด็กอย่างใกล้ชิด พูดคุย ซักถาม เล่านิทาน พาเด็กไปพบญาติพี่น้อง มอบความรักความดูแลเอาใจใส่อย่างเพียงพอ เป็นการเกื้อหนุนต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กให้มีพัฒนาการด้านต่าง ๆ ที่ดี มีพัฒนาการทางด้านภาษา สังคม อารมณ์ จิตใจ กล้ามเนื้อมัดเล็กและกล้ามเนื้อมัดใหญ่อย่างเต็มศักยภาพ เด็กได้รับการฝึกวินัย การเรียนรู้เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม การแบ่งปันเกิดขึ้นในเด็กที่อยู่ในครอบครัวที่มีการจัดสิ่งแวดล้อมภายในและภายนอกบ้านที่ดี เด็กจะมีเหตุผลและเข้าใจง่าย สามารถสื่อสารให้ผู้อื่นเข้าใจได้ดี และ**ครอบครัวใช้สถานที่ต่าง ๆ เช่น ที่ทำงาน คุณพ่อ หรือคุณแม่ ห้องสมุด เป็นต้น เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ที่แตกต่างหลากหลายให้กับผู้เรียน**

ทั้งนี้ เมื่อสนับสนุนด้วย**ผลการวิจัยเชิงปริมาณ**เกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้จัดการศึกษา โดยครอบครัวเกี่ยวกับการใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ สรุปได้ว่าโดยภาพรวมของวิธีการการใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ข้างต้นสอดคล้องในระดับมาก ในแต่ละด้านยังพบว่าคุณพ่อและคุณแม่ถือเป็นสื่อบุคคลที่สำคัญที่สุดสำหรับผู้เรียน เนื่องจากเป็นผู้ที่ผู้เรียนไว้วางใจ และซึมซับแนวคิดหรือพฤติกรรมอยู่ตลอดเวลา อีกทั้งครอบครัวโดยส่วนมากจะใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้หลากหลายทั้งนอกร้านและในบ้าน รวมไปถึงการจัดสรรพื้นที่ในบ้านและบริเวณบ้านให้เป็นพื้นที่การเรียนรู้แก่ผู้เรียนอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งมีการสำรวจและค้นหาแหล่งเรียนรู้บริเวณที่อยู่อาศัยของตนเอง เพื่อปลูกฝังการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและความรักท้องถิ่น อีกทั้งครอบครัวยังจัดหาสื่อและแหล่งเรียนรู้ตามความสนใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ นอกจากนั้นครอบครัวยังใช้สถานที่ต่าง ๆ เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ที่หลากหลายให้ผู้เรียน เช่น ที่ทำงานผู้ปกครอง ห้องสมุด ร้านหนังสือ พิพิธภัณฑ์ และตลาดสด เป็นต้น ผู้เรียนยังได้รับการสนับสนุนให้ใช้วิทยุ โทรทัศน์ วิทยุทัศน์ สื่อออนไลน์ต่าง ๆ สื่อมัลติมีเดีย และคอมพิวเตอร์ในการค้นคว้า เรียนรู้ด้วยตนเอง และเป็นช่องทางสื่อสารและแสดงออกของผู้เรียน

โดยสร้างข้อตกลงเรื่องเวลาในการใช้เทคโนโลยีกับผู้เรียน หนึ่งครอบครัวยังให้ความสำคัญกับการแสวงหาผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ครูภูมิปัญญาหรือผู้เชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ มาช่วยเสริมสร้างประสบการณ์ และขยายมุมมองการศึกษาของผู้เรียน ในทางตรงกันข้ามจากการสำรวจก็ยังพบว่าการอาศัยโรงเรียนหรือสถานที่ต่าง ๆ เพื่อช่วยสนับสนุนและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เข้าถึงความรู้และกิจกรรมตามความสนใจได้อย่างกว้างขวาง ตามลำดับ

4. การประเมินผลการเรียนรู้ วิธีการวัดประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนมีความยืดหยุ่น ประเมินผลตามแนวคิด ปรัชญาการศึกษาที่หลากหลายที่ใช้เป็นแนวทางในการจัดประสบการณ์ การเรียนรู้ และความต้องการในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ที่ครอบครัวมุ่งหวังให้เกิดกับผู้เรียน โดยให้ความสำคัญการประเมินตามสภาพจริงของผู้เรียน ซึ่งเน้นการประเมินเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ และแสดงให้เห็นความก้าวหน้าของผู้เรียน มิใช่การตัดสินความรู้ความสามารถของผู้เรียน ที่เป็นเช่นนี้อาจเพราะวิธีการเรียนการสอนหรือการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของครอบครัวที่มีความแตกต่างกันไปตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียน ซึ่งการเรียนรู้ของผู้เรียนโฮมสคูลนั้นเกิดขึ้นตลอดเวลา และให้ความสำคัญกับประสบการณ์ตรงของผู้เรียน ดังนั้นการประเมินผลจึงต้องมีวิธีการใช้ที่ยืดหยุ่น และครอบครัว สามารถทำได้ทันกับเวลาหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ทั้งให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้จนผู้เรียนสามารถเข้าใจเรื่องนั้นได้ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ผ่านการคิดวิเคราะห์ที่ซับซ้อน ใช้ความสามารถในการแก้ปัญหาและการแสดงออกผ่านการปฏิบัติ มิใช่ตัวความรู้เพียงอย่างเดียว วิธีการประเมินผลจึงต้องมีความหลากหลายเพื่อให้สามารถสะท้อนกระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่ความรู้ของผู้เรียน ไม่ว่าจะเป็นการถ่ายวิดีโอ ภาพถ่าย บันทึกของผู้เรียนและผู้ปกครอง อันสอดคล้องกับการเรียนรู้ที่เน้นผู้เป็นศูนย์กลางของการศึกษาไทยในปัจจุบัน โดยมีวิธีการประเมินผลการเรียนรู้จำนวน 6 ข้อ ได้แก่ **ครอบครัวและผู้ประเมินภายนอกประเมินผลจากเอกสารร่องรอยตามสภาพจริงของผู้เรียนโดยตรง** สอดคล้องตามแนวคิด ปรัชญาการศึกษาของครอบครัว และประสบการณ์ การเรียนรู้ของครอบครัวที่ทำไปแล้ว ดังเช่นงานวิจัยของ นุชสิริ โค้นหล่อ (2545) ได้สรุปข้อเสนอแนะไว้ว่า ผู้ประเมินจะต้องมีความเข้าใจบริบทของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว และวิธีการประเมิน ควรใช้วิธีการหลากหลายตามปรัชญา ความเชื่อของแต่ละครอบครัว **ครอบครัวมีส่วนร่วมในการประเมินผลของผู้เรียนในทุกขั้นตอน ทั้งครอบครัวยังเปิดโอกาสให้ผู้เรียนประเมินตนเอง** โดยใช้แบบบันทึกการประเมินตนเองของผู้เรียนหรือการพูดคุยเพื่อประเมินตนเอง สอดคล้องกับ ปิยนาล ประยูร. (มปป., น.85) กล่าวไว้ว่า นอกจากวิธีการประเมินตามสภาพจริงจากเอกสารร่องรอยต่าง ๆ ที่ครอบครัวเก็บรวบรวมไว้แล้ว ได้กล่าวถึงสิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งว่า “รวมทั้งข้อค้นพบจากการสังเกตลูกอย่างใกล้ชิดของพ่อแม่ก็มีความสำคัญเป็นอย่างมากในการบอกถึงพัฒนาการ ของตัวเด็ก” เช่นเดียวกับงานวิจัยของ ยุทธชัย เฉลิมชัย และอุทัยวรรณ เฉลิมชัย (2543) ที่กล่าวว่า การประเมินผลมีหลักสำคัญ คือ มุ่งให้เห็นพัฒนาการของลูกอย่างแท้จริง ให้ความสำคัญกับการพัฒนาการเป็นรายบุคคล การมีส่วนร่วมในการประเมินผลด้วยตนเอง การประเมินจากสภาพจริง มีความต่อเนื่องเห็นตลอด ทั้งกระบวนการมากกว่าเพียงชิ้นงานที่เป็นผลลัพธ์ ใช้วิธีการที่หลากหลาย ในวิธีการ รวมถึงวิธีการ ได้สังเกตลูกอย่างใกล้ชิด **ในกรณีที่จดทะเบียนกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ครอบครัวประเมินผลตามหลักเกณฑ์และวิธีการปรับใช้ตามประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียน ในรูปแบบกลุ่มประสบการณ์มากกว่าแบบกลุ่มสาระ** สอดคล้องกับ ปิยนาล ประยูร. (มปป., น.84) ได้อธิบายถึง

แนวคิดสำคัญเพื่อใช้ในการประเมินผลการศึกษาของบ้านเรียนที่แตกต่างจากการศึกษาในระบบไว้ว่า “เนื่องจากการศึกษาโดยครอบครัวเป็นการศึกษาของ ผู้เรียนเป็นรายบุคคล มีพัฒนาการไปตาม ธรรมชาติและศักยภาพของตัว ผู้เรียน ในการวัดและประเมินผลตามหลักเกณฑ์และวิธีการของหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐานนั้น ครอบครัวสามารถปรับจุดเน้นของสาระการเรียนรู้ และปรับใช้มาตรฐาน การเรียนรู้ได้ตามความเหมาะสมของตัวผู้เรียน ศักยภาพที่เป็นจุดเด่นอาจไปได้เร็วกว่าเกณฑ์ปกติ ในขณะที่บางเรื่องบาง สาระที่ไม่ถนัดอาจต้องการเวลาในการพัฒนามากกว่าเกณฑ์ ปกติเช่นกัน ในการวัดผลและประเมินผลจึงต้องมีการยืดหยุ่นไปตามสภาพที่เป็นจริง อย่างมุ่งให้เห็นในทางพัฒนาการ ของตัวผู้เรียน ไม่ใช่การยึดตามสาระและมาตรฐานของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างตายตัว”

ครอบครัวใช้ผู้ประเมินภายนอก ได้แก่ ครูผู้สอนในรายวิชาต่าง ๆ หรือผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อช่วยเพิ่ม ความมั่นใจและสะท้อนพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนให้แก่ครอบครัว เช่นเดียวกับงานวิจัยของ กุลวิภา ชิพรับสุข (2546) ได้ทำการศึกษาเรื่องอนาคตภาพการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในทศวรรษ หน้าเกี่ยวกับหลักสูตรและการเรียนการสอน การตรวจสอบและการนิเทศ และการประเมินผลการเรียนรู้ โดยการวิจัยอนาคต แบบเทคนิคเดลฟาย ผลการวิจัยพบว่า การประเมินผลการเรียนรู้ ได้แก่ จัดตั้ง สำนักทดสอบกลางหรือสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินผลคุณภาพการศึกษาเป็นผู้ประเมิน ประเมินผลโดยใช้วิธีประเมินตามสภาพจริงโดยให้ผู้เรียนและผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการประเมินด้วย นอกจากนี้ควรประเมินจากวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายการเรียนรู้ที่กำหนดโดยแต่ละครอบครัว ซึ่งผู้เรียนต้องมีความรู้วิชาพื้นฐานในแต่ละช่วงชั้นตามหลักสูตรขั้นพื้นฐาน**ครอบครัวให้ความสำคัญ ต่อการประเมินพัฒนาการการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างรอบด้าน** ครอบคลุมทั้งเรื่องบุคลิกภาพ พฤติกรรม ความคิด การแก้ไขปัญหา ทักษะติดต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2550) ที่กล่าวว่า ความสำเร็จของการศึกษานั้น เน้นที่การพัฒนา ศักยภาพเด็กเป็นรายบุคคล ให้สอดคล้องตรงตามธรรมชาติความถนัดหรือความสนใจที่มีอยู่จริง จากการเป็นหน่วยการศึกษาขนาดเล็กที่สามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบตัวต่อตัวและผสมผสาน ไปกับวิถีการดำเนินชีวิตได้ และ**ครอบครัวรวมถึงผู้ประเมินภายนอกประเมินผลจากเอกสารร่องรอย ของผู้เรียนโดยตรง ทั้งให้ความสำคัญต่อการประเมินตามสภาพจริงด้วยวิธีการที่หลากหลาย** เช่น รูปวาด สมุดบันทึกกิจกรรมของผู้ปกครองหรือของผู้เรียน แฟ้มสะสมงาน รูปถ่ายหรือวิดีโอ เป็นต้น เช่นเดียวกับงานวิจัยของ ยุทธชัย เฉลิมชัย และคณะ (2547) ได้กล่าวไว้ว่า ในด้านการวัดและประเมินผล การเรียนรู้ของเด็ก ครอบครัวบ้านเรียนส่วนใหญ่จะให้การสังเกตและบันทึกพัฒนาการ ดูจากผลงาน/ โคร่งงาน จากการเรียนรู้ที่เด็กทำขึ้น มีการใช้แบบทดสอบหรือแบบฝึกหัดบ้างตามความเหมาะสม ตามหลักการวัดและประเมินผลตามสภาพจริง ซึ่งมีความหลากหลายในเครื่องมือและวิธีการวัด/ประเมิน ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีความต่อเนื่องเห็นพัฒนาการของตัวเด็กมากกว่าดูเพียงชิ้นงาน หรือผลการทดสอบ และคำนึงถึงความแตกต่างในตัวเด็กแต่ละคน ทำให้การวัด/ประเมินผลเป็นเรื่อง ของการพัฒนาแทนการพิพากษา สามารถนำไปสู่การส่งเสริมสนับสนุนช่วยให้เด็กมีพัฒนาการที่ดีขึ้น เรื่อย ๆ ตามทักษะทางปัญญาที่เป็นไปตามสภาพจริงของตัวเด็ก สอดคล้องกับ ปิยนารถ ประยูร (มปป., น.85) ได้กล่าวถึงแนวคิดสำคัญเพื่อใช้ในการประเมินผลการศึกษาของบ้านเรียนว่า “เครื่องมือและ วิธีการที่ใช้ในการวัดผลประเมินผลจึงจะต้องมีความหลากหลายให้ สามารถรู้ถึงพัฒนาการในทุก ๆ ด้าน ไม่ใช่แต่เพียงข้อสอบหรือแบบทดสอบ และหลักฐานที่ใช้แสดงร่องรอยของการเรียนรู้ตามหลักการ

ประเมินตาม สภาพจริงจะได้ แก่ หลักฐานประเภท สมุดบันทึกการจัดการเรียนรู้ของพ่อแม่ สมุดบันทึกของผู้เรียน สมุดภาพ แฟ้มสะสมงาน รายงาน การจัดทำโครงการ เป็นต้น”

ทั้งนี้ เมื่อสนับสนุนด้วย **ผลการวิจัยเชิงประมาณ**เกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้จัดการศึกษา โดยครอบครัว ด้านการใช้การประเมินผลการเรียนรู้ ที่สรุปได้ว่าโดยภาพรวมของการใช้การประเมินผลการเรียนรู้อยู่ในระดับที่สอดคล้องมาก ในทุกประเด็นข้างต้นยกเว้น ด้านครอบครัวเปิดโอกาสให้ผู้เรียนประเมินตนเองโดยใช้แบบประเมินตนเองของผู้เรียนหรือการพูดคุยเพื่อประเมินตนเอง การประเมินผลตามหลักเกณฑ์และวิธีการปรับใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้วยผลการเรียนรู้ตามประสบการณ์ครอบครัว ประเมินผลตามหลักเกณฑ์และวิธีการปรับใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานด้วยผลการเรียนรู้ตามกลุ่มประสบการณ์ รวมไปถึงการใช้ผู้ประเมินจากภายนอก โดยเฉพาะด้านการประเมินผลตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานด้วย 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ นั้นก็ยังเป็นการให้ความสำคัญที่ยังอยู่ในระดับน้อย

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 งานวิจัยนี้สามารถนำไปใช้เพื่อเรียนรู้และทำความเข้าใจบริบทในการจัดการศึกษา โดยครอบครัว จะเห็นได้ว่าครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวจะมีความพร้อมในการจัดการศึกษาเป็นการบ่งชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาในสังคม ผู้เกี่ยวข้อง และผู้กำหนดนโยบาย ควรส่งเสริม สนับสนุนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้เห็นเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ในส่วนครอบครัวที่เพิ่งเริ่มจัดการศึกษาโดยครอบครัวหรือบางครอบครัวอาจมีพร้อมไม่มากนัก ครอบครัวจึงควรค้นหา และมีเครือข่ายในรูปแบบต่าง ๆ เช่น เครือข่ายบ้านเรียน ชมรม สมาคม เป็นต้น ซึ่งจะช่วยเหลือประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของครอบครัวได้มากขึ้น

1.2 ครอบครัวผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวในปัจจุบันเน้นใช้กระบวนการเรียนรู้แบบกลุ่มประสบการณ์ ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง ในกรณีที่จดทะเบียนกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เมื่อมีการกล่าวถึงวิธีการจัดการเรียนการสอน ผู้เกี่ยวข้องบางส่วนจะยังคงยึดติดกับการแบ่งการเรียนรู้เป็น 8 สาระการเรียนรู้ ครอบครัวควรพยายามทำความเข้าใจกับเจ้าหน้าที่เพิ่มเติม เนื่องจากปัจจุบันนี้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวนั้นเป็นเรื่องที่มีกฎหมายรองรับการใช้สิทธิอย่างถูกต้องแล้ว จึงควรให้ความสำคัญในเรื่องการทำความเข้าใจซึ่งกันและกันมากขึ้นอีก

1.3 ในการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ผู้ประเมินที่เกี่ยวข้องบางส่วนยังคงยึดวิธีการประเมินผลที่ใช้กับการศึกษาในระบบ ดังนั้นผู้ประเมินควรทำความเข้าใจหลักคิดและวิธีการประเมินที่สอดคล้องกับสภาพจริงของครอบครัว ส่วนครอบครัวก็ต้องพยายามเรียนรู้และทำความเข้าใจทั้งวิธีการประเมินแบบในระบบและแบบโฮมสคูล เพื่อจะเห็นมุมมองของการประเมินได้กว้างขึ้น ซึ่งอาจช่วยให้การนำมาใช้และการพูดคุยระหว่างครอบครัวและผู้ประเมินผลสะดวกยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการจัดทำแผนที่สื่อสำหรับครอบครัว เช่น สถานที่ทำกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ แหล่งเรียนรู้ ปรากฏชาวบ้าน หน่วยงานที่ส่งเสริมการเรียนรู้ต่าง ๆ เป็นต้น โดยอาจเริ่มจากกลุ่มครอบครัวที่จัดกิจกรรมร่วมกันเป็นประจำ แล้วจึงค่อยขยายและประชาสัมพันธ์

ให้ผู้ที่สนใจเข้ามามีส่วนร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีประโยชน์ต่อการเรียนรู้ โดยเริ่มจากระดับจังหวัด เพื่อจะได้ตอบสนองตรงตามความต้องการของครอบครัว ช่วยประหยัดเวลาในการค้นหาและสามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวกมากขึ้น

2.2 ควรมีการจัดตั้งองค์กรอิสระเพื่อทำหน้าที่ดูแลและอำนวยความสะดวกแก่ครอบครัวผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวได้อย่างต่อเนื่อง และผู้ปฏิบัติมีพื้นฐานความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ทั้งช่วยประสานงานกับสถาบันการศึกษาและหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สร้างความเข้าใจให้ตรงกัน เพราะขณะนี้สิ่งที่ขาดหายไป คือ จุดเชื่อมต่อทางการศึกษา